

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 172.3

Савранська Н. О.кандидат філософських наук, доцент кафедри
етики та естетички, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), n.savranska@gmail.com**ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ**

Розглядається специфіка функціонування толерантності в епоху постмодерну, характерними особливостями якої є плюралізм думок, мультикультуралізм, персоналізація, індивідуалізація та прагнення самореалізації; втрачається значення довготривалості та локальності. Персоналізація та індивідуалізація досягаються значною мірою через протилежний процес – об'єднання у групи за інтересами, етнічною, політичною приналежністю. При цьому будь-який набір ідентифікацій не є остаточним. Толерантність набуває особистісного значення: близькими стають люди з різних груп і зі своїми ідентичностями. Такі сучасні тенденції вимагають підвищення рівня толерантності не тільки до кожної особи, але й до груп, до держав та політичних націй. Актуальними постають питання щодо меж толерантності, які розглядаються на рівнях індивідів, груп та держави.

Ключові слова: толерантність, постмодерне суспільство, епоха постмодерну, ідентичність, індивідуалізація, персоналізація.

Ідея толерантності набула активного розвитку у Новий час, що було наслідком жорстоких релігійних війн та досвіду встановлення миру. Протягом понад чотирьох століть ця ідея зазнала значної трансформації від віротерпимості до терпимості щодо відмінностей взагалі та від терпимості щодо відмінностей до усвідомлення цінностей цих відмінностей, плюралізму думок та мультикультуралізму. Сучасне “постмодерне” суспільство має свою специфічну структуру, пов’язану як з глобальними міграційними процесами, так і зі зміною способу його організації, у тому числі, персоналізацією (Ж.Ліповецьки) і зникненням автономії локальних громад – “девальвацією місця” (З.Бауман), та стилю життя індивідів. Принцип толерантності у цих умовах став одним із базових принципів мирного функціонування цивілізованого Західного світу, але і своєрідність цього світу визначила специфічність його реалізації.

Ідея толерантності має досить тривалу історію розвитку та трансформацій. Починаючи з XVI сторіччя проблемі толерантності приділяли увагу чимало філософів та мислителів (М.Лютер, Б.Спіноза, Дж.Локк, Ф.М. Вольтер, Д.Дідро, Г.Е. Лессінг, М.Монтень, Ж.–Ж. Руссо, Дж.С. Міль та ін.). Дослідження проблем толерантності продовжилося й у XX та XXI століттях, як зарубіжними філософами: Дж.Ролз, Р.Дворкін, Ю.Хабермас, О.Хьоффе, М.Уолцер, С.Жижек, А.А. Гусейнов В.О. Лекторський та ін., так і вітчизняними: В.А. Малахов, С.Б. Кримський, О.С. Поліщук, В.П. Андрущенко, О.М. Сіман, О.М. Тарасишина, І.Ю. Кушніренко, В.В. Логвинчук та ін.

Метою даної статті і є аналіз специфіки функціонування толерантності в “епоху постмодерну”

на рівнях індивіда, групи та держави та дослідження її меж.

Порівнюючи модерністську та постмодерністську епохи Ж.Ліповецьки зазначає, що “модерністська епоха пов’язана з проблемами виробництва та революції; постмодерністський час – з потребою в інформації та самовираженні” [6, с. 30]. Ця потреба у самовираженні корелюється із загальною індивідуалізацією та персоналізацією сучасного суспільства. Кожен прагне бути собою та кожен прагне бути особливим. Суспільство перетворюється на сукупність “індивідів-атомів”. Можливим стає все. Втрачається значення довготривалості. Ніхто не може передбачити завтра, ніхто не зв’язує себе довготерміновими прогнозами: змінюється робота, змінюються шлюби, змінюються вподобання та хобі. Так само, втрачається значення місця, втрачається локальність. З.Бауман наголошує, що в минулому “межі локальної громади обумовлювалися можливістю та швидкістю руху” [2, с. 48], сьогодні ж значення простору втрачається не лише через розширення фізичної мобільності, але і через появу кіберпростору та мобільних телефонів.

Оскільки все тимчасово і всі різні, то кожен може бути специфічним собою, кожен має бути толерантним до специфічного Іншого. Ж.Ліповецьки називає “постмодерністське суспільство” – суспільством “ковзаня”, у якому “спільна справа” не має стійкого підґрунтя [6, с. 28], М.Уолцер говорить про “життя без чітких меж” [8, с. 102], з “нібито “розмитою” різницею між людьми, “оскільки вона трапляється на кожному кроці” [8, с. 102], В.Малахов згадує альтернативний лютерівському “Тут стою і не можу інакше” запропонований О.Марквардом постмодерністський принцип: “На цьому стою, а можу як завгодно” [7, с. 139]. Ю.Хабермас, пропонує розрізнити “плюралізм образів світу”, який пов’язаний з істинною і фактами та “плюралізм образів життя”, який втілює різні ціннісні орієнтації, що не вимагає загальної згоди [9, с. 52]. Отже, якщо кожен інакший, то все можна, все трапляється, до всього толерантні.

У роботі “Про толерантність” (2003) М.Уолцер розрізняє п’ять типів толерантності: 1) “покірливе прийняття відмінностей заради дотримання миру”; 2) “пасивна байдужість до не схожості”, що виходить з переконання: “у цьому світі все буває”; 3) “принципове усвідомлення того факту, що “інші” також мають права”; 4) “відкритість щодо інших: зацікавленість, можливо, навіть повагу, прагнення слухати і навчатися нового”, саме завдяки несхожості поглядів різних людей на світ людство має змогу отримати найбільш повну його картину; 5) “щире сприйняття несхожості з усім ентузіазмом” [8, с. 23–24]. Він припускає, що саме розуміння толерантності з позицій мультикультуралізму та плюралізму думок розширює межі свободи індивідів та сприяє можливості вибору власної ідентичності

кожної окремої особистості, що найточніше відповідає змінам, які відбуваються в сучасному світі та його структурі.

Як вже було зазначено, персоналізація та індивідуалізація грають визначальну роль у “постмодерному суспільстві”, проте вони досягаються значною мірою через протилежний процес – об’єднання у групи. Прагнення до самореалізації та власної ідентифікації спонукає індивідів до об’єднання у групи за інтересами, етнічною, політичною приналежністю тощо, оскільки саме у групі вони можуть самореалізуватися і отримати власну визначеність. Приналежність до одних груп відрізняє людей від тих, які належать до інших, відповідно власна ідентичність великою мірою складається з певного набору особисто обраних груп. При цьому будь-який набір ідентифікацій не є остаточним, вже завтра можна змінити цей набір та стати членом інших груп, опинитися серед інших людей. Часто поруч і навіть в одній родині, опиняються люди з різних груп і зі своїми особливостями. Тому М.Уолцер проголошує, що “віднині толерантність розпочинається вдома, де ми часто маємо встановлювати етнічне, релігійне і культурне мирне співіснування з подружжями, дітьми й домочадцями – і зі своїми власними, написаними через дефіс чи роздвоєними Я” [8, с. 103]. Він припускає, що ми знаходимося лише на початку “проекту епохи постмодерну”, коли в індивідів все ще залишається “ностальгія до груп, з якими вони, їхні батьки й батьки їхніх батьків (із обох боків) мають історичні зв’язки” [8, с. 103]. Відтак, така всеохоплююча, тотальна толерантність стає складним випробуванням для перших поколінь “епохи постмодерну”. М.Уолцер пропонує уявити покоління “наприкінці постмодерного шляху, цілковито відрізані від будь-яких коренів, чоловіків і жінок, що моделюють самих себе з розрізнених залишків старих культур і релігій (і всього іншого, наявного на той момент)” [8, с. 103].

“Проект епохи постмодерну” означає високий рівень толерантності до кожної особи і її ідентичності, але також і до груп до яких можуть входити ці особи. Навіть у сучасному, нібито перехідному до постмодерну суспільстві, групи є досить слабкими, а ідентифікація осіб з конкретною монолітною групою чи набором груп є часто тимчасовою, повне ж втілення “постмодерного проекту” може означати остаточне зникнення ідентифікації індивідів з культурними, етнічними, політичними, релігійними групами. М.Уолцер ставить питання щодо того, чи не спричинить таке цілковите руйнування культурних та релігійних груп спрощення культурного життя індивідів, оскільки саме групи “формують культурну базу, якщо так можна висловитися, їхньої свідомості” [8, с. 106]. Загалом, власна ідентифікація можлива лише за наявності інших, розуміння того, ким я є і ким я не є. Як слушно зауважує В.Лекторський, “розвиток ідентичності можливий лише на основі постійної комунікації з іншими, діалогу з інакшими точками зору, позиціями, можливістю зрозуміти ці інші позиції і подивитися на себе з іншої точки зору” [5]. Оскільки групи є сьогодні слабкими М.Уолцер пропонує “формувати режим толерантності так, аби зміцнити різні групи і, можливо, навіть допомогти індивідуумам чітко ідентифікувати

себе з однією або багатьма з них” [8, с. 107]. Така підтримка груп можлива лише за умови розуміння толерантності з позицій зацікавленості щодо інших та “щирого сприйняття несхожості з усім ентузіазмом”.

Окрім толерантності до індивідів та до груп, і не зважаючи на тенденції до міждержавних інтеграцій та “наддержавних” об’єднань, невід’ємною частиною цивілізованого світу стала толерантність до держав та до самовизначення політичних націй. В.Малахов проголошує встановлення та дотримання цієї форми толерантності “одним з важливих здобутків цивілізації у ХХ ст.” [7, с. 129]. Толерантність на міждержавному рівні означає визнання легітимності та принаймні нейтральне ставлення до встановлення такого порядку функціонування держави, який до вподоби її громадянам, навіть якщо він суперечить нашим політичним, ідеологічним, моральним та іншим поглядам. Як приклад В.Малахов наводить те, що навіть проголошуючи радянську державу “імперією Зла” президент США залишався “вільним від думки про радикальне винищення цього “Зла” усіма наявними засобами” [7, с. 129].

“Постмодерний проект толерантності”, як називає його М.Уолцер передбачає тотальну толерантність особисту та політичну, оскільки кожен обирає себе сам, навіть у такому атомізованому суспільстві мирне співіснування вимагає не лише толерантності, але й її обмеження. Питання встановлення меж толерантності є досить дискусійним. Ці межі можна виокремити на рівнях індивідів, груп та держави.

Толерантність до індивіду. На рівні індивідів найпростіше практичне обмеження толерантності може бути встановлене відповідно до законності дій, іншими словами: ми маємо бути толерантними до всього, що не заборонено законом. Але таке обмеження не є досконалим, адже до державних правових норм можуть бути внесені неприпустимі в контексті людяності. Наприклад, Х.Арендт згадує як адвокат А.Ейхмана (колишнього члену СС), Р.Сервачіус зазначав, що той винен “перед Господом Богом, але не перед законом”, оскільки “згідно з існуючим при нацизмі законом, він не вчинив нічого протизаконного” і відповідно “його звинувачують не за вчинки, а за “прийняті у державі закони”, які не підпадають під юрисдикцію іншої держави”, а від так “його обов’язком було підкорятися цим законам” [1, с. 42]. Отже, не може претендувати на толерантність особа, яка завдає шкоду іншим, яка чинить злочини проти людяності, яка врешті-решт інтолерантна до інших навіть на початковому рівні “покірливого прийняття заради миру”. На думку О.Хьоффе, навіть толерантність активно толерантної людини закінчується там, “де порушується основа легітимації: свобода людини, яка виявляється у правах, та гідність всіх людей” [10, с. 141]. Сучасна ситуація вимагає від нас максимальної толерантності щодо іншого, але в той же час необхідно враховувати стосунки між іншим та третім. Слова Е.Левінаса щодо справедливості можна застосувати і щодо толерантності: “...у світі, де я живу, поряд з “першим зустрічним” завжди є і третій, і він також мій інший, мій ближній. Тому мені необхідно знати, хто з них попереду: чи не переслідує один з них іншого?” [4, с. 356]. Отже, межа толерантності до індивіду

проходить там, де починається переслідування іншого, групи, держави чи політичної нації.

Толерантність до груп. Обмеження толерантності на рівні груп так само, як і на рівні індивідів виникає тоді, коли ці групи починають завдавати шкоду та переслідувати індивідів, групи, чи політичні нації. Втім, тут є свої особливості. Безумовно, як вже зазначено, групи не мають права переслідувати та цькувати інших, але можуть бути нетолерантні по відношенню до інших у тому сенсі, що вони мають право виключати своїх членів за порушення правил, чи відмінність поглядів тощо (наприклад, відлучати від церкви). У цьому смислі, релігійні громади, завжди є потенційно нетолерантні. М.Уолцер наголошує, що саме через таку потенційну нетолерантність від держави мають бути відокремлені релігія, етнічність та у демократичних державах, навіть, політичні партії, оскільки отримавши владу, окрема партія не може перетворити свою ідеологію та історію на кредо всієї держави [8, с. 96]. Потенційно нетолерантні групи мають бути відокремлені від держави, але це зовсім не означає, що члени цих груп, як зрештою і самі вони не мають підтримувати державу на рівні так званої “громадянської релігії”, що складається “із повного набору політичних доктрин, історичних даних, особистих прикладів для наслідування, приводів для урочистостей і пам’ятних ритуалів, за допомогою яких держава зберігає себе в пам’яті своїх громадян, особливо наймолодших із них” [8, с. 91]. Така “громадянська релігія” сприяє встановленню відчуття спільної ідентичності в межах держави, не дивлячись на відмінності громад, чи окремих індивідів. Відчуття ж такої спільної ідентичності сприяє встановленню толерантності між групами та індивідами в межах держави, на зразок, не важливо які обряди ти здійснюєш, які звичаї поважаєш, та які свята відзначаєш, якщо ми разом святкуємо День незалежності та співаємо гімн. “Громадська релігія” “допомагає нам міркувати про несхожість як про щось часткове” [8, с. 94]. Але дві конкуруючі “громадські релігії” не можуть ужитися в межах однієї держави. Держава потенційно нетолерантна до інших “громадських релігій” у своїх межах і до тих (як груп так і індивідів), хто їх підтримує, та різними методами намагається залучити громадян до спільної “громадської релігії”. Проте, вона може не лише протиставляти “громадську релігію”, а й пристосовувати її “до різноманітних ідентичностей чоловіків і жінок, котрих вона хоче залучити на свій бік. Її мета, врешті-решт, – це не повномасштабне обернення в іншу віру, а лише політична соціалізація” [8, с. 95].

Толерантність до держав та політичних націй. В.Малахов проголошує встановлення міждержавної форми толерантності одним з важливих здобутків ХХ сторіччя, у той же час наполягає на неприпустимості “неуважності до кричущих порушень державою прав конкретної особистості, фундаментальних людських цінностей загалом” [7, с. 129], прикладом якої та “справжнім символом псевдогуманістичної короткозорості стала політика “втамування агресора”, яку наприкінці 30–х років проводили стосовно нацистської Німеччини уряди Н.Чемберлена і Ж.Далад’є, політика, що “увінчалася” ганебною

Мюнхенською угодою і розгортанням гітлерівської агресії в Центральній–Східній Європі” [7, с. 129] так само як і надмірна толерантність до злочинів радянського режиму проти свого народу. У прийнятій у 1995 році “Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО” особлива увага звертається на “обов’язок держав–членів розвивати та заохочувати повагу прав людини та основних свобод для всіх, без розрізнення за ознакою раси, статі, мови, національної приналежності, релігії чи стану здоров’я, та боротися з виявами нетерпимості” [3] і друга стаття Декларації “Державний рівень” присвячена саме впровадженню толерантності у державах. Таким чином, толерантність до держав та політичних націй є вагомим здобутком сучасної цивілізації, але вона має бути обмеженою у випадку інтолерантної поведінки цих держав та політичних націй по відношенню до інших держав та по відношенню до власних громадян і громадських груп.

Особливістю постмодерністського суспільства є те, що воно індивідуалізоване та персоналізоване, позбавлене довготривалості та локальності. Така метаморфоза суспільного устрою справила значний вплив на функціонування толерантності. На відміну від початкового розуміння толерантності як віротерпимості, чи покірливого терпіння інших заради миру природі сучасного світу відповідає розуміння толерантності з позицій мультикультуралізму та плюралізму думок. Толерантність в “епоху постмодерну” починається ще “вдома”, де часто поруч опиняються люди з власною ідентичністю та приналежністю до різних груп. Це змушує нас вчитися толерантності один до одного, незважаючи на всі відмінності. “Проект епохи постмодерну” вимагає підвищеного рівня толерантності не тільки до кожної особи і її ідентичності, але також і до груп, у які можуть входити ці особи і навіть до держав та політичних націй. Тенденція до тотальної толерантності особливо гостро ставить питання про її межі, які можуть бути розглянуті на рівнях індивіду, груп та держави. Межа толерантності до окремого індивіда проходить не лише там, де закінчується законність його вчинків, але і там, де принижується гідність та свобода інших людей, там де починається переслідування іншого, групи, держави чи політичної нації. Обмеження толерантності на рівні групи так само стосується переслідування індивідів, груп, націй, але в межах самих груп передбачається їх право виключати зі своїх лав осіб, які порушують правила цих груп, чи не поділяють поглядів групи. Толерантність до держав та політичних націй обмежується у випадку їх нетолерантності до інших держав та до власних громадян і громадських груп.

Список використаних джерел

1. Арендт Х. Банальність зла. Эйхман в Ієрусалиме / Ханна Арендт. – Москва: Издательство “Европа”, 2008. – 424 с. – (Холокост).
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / Зигмунт Бауман; пер. с англ. Под ред. В.Л. Иноземцева. – Москва: Логос, 2005. – 390 с.
3. Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО від 16.11.1995 [Електронний ресурс] // ЮНЕСКО. – 1995. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503
4. Левинас Э. Философия, справедливость и любовь / Эммануэль Левинас // Избранное. Тотальность и бесконечное. – Москва; Санкт–Петербург: Университетская книга, 2000. – С.356–366.
5. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме [Електронний ресурс] / В.А. Лекторский // Вопросы

философии. – 1997. – №11. – С.46–54. – Режим доступу: http://www.baikal-tolerance.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2010-04-13-04-20-07&catid=33:2010-04-13-04-13-14&Itemid=19

6. Липовецьки Ж. Ера пустоты. Эссе о современном индивидуализме / Жиль Липовецьки; Перевод с французского В.В. Кузнецова. – Санкт-Петербург: Издательство “Владимир Даль”, 2001. – 134 с.

7. Малахов В.А. Етос толерантності на зламі століть / Віктор Малахов // Етос і мораль у сучасному світі / Т.Г. Аболіна, А.М. Єромленко; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К.: ПАРАПАН, 2004. – 200 с.

8. Уолцер М. Про толерантність / Майкл Уолцер; Пер. з англ. М.Лупішко. – Харків: Видавнича група “РА–Каравела”, 2003. – 148 с.

9. Хабермас Ю. Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теорий / Ю.Хабермас // Социологические исследования. – 2006. – №1. – С.45–53.

10. Хёффе О. Справедливость: Философское введение / Отфрид Хёффе; пер. с нем. О.В. Кильдюшова под ред. Т.А. Дмитриева. – Москва: Практикс, 2007. – 192 с.

References

1. Arendt H. Banal'nost' zla. Eichmann in Jerusalem / Hannah Arendt. – Moskva: Yzdatel'stvo “Evropa”, 2008. – 424 s. – (Kholokost).

2. Bauman Z. Yndyvydualyzyrovannoe obshchestvo / Zigmunt Bauman; per. s anhl. Pod red. V.L. Ynozemtseva. – Moskva: Lohos, 2005. – 390 s.

3. Deklaratsiyi pryntsyypiv tolerantnosti UNESKO vid 16.11.1995 [Elektronnyy resurs] // UNESKO. – 1995. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503

4. Levinas E. Fylosofiya, spravdlyvost' y lyubov' / Emmanuel Levinas // Yzbrannoe. Total'nost' y beskonechnoe. – Moskva; Sankt-Peterburh: Unyversytet-skaya knyha, 2000. – S.356–366.

5. Lektorskiy V.A. O tolerantnosti, plyuralizme y krytytsyzme [Elektronnyy resurs] / V.A. Lektorskiy // Voprosy fylosofiy. – 1997. – №11. – S.46–54. – Rezhym dostupu: http://www.baikal-tolerance.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2010-04-13-04-20-07&catid=33:2010-04-13-04-13-14&Itemid=19

6. Lipovetsky G. Era pustoty. Esse o sovremennom yndyvydualizme / Gilles Lipovetsky; Perevod s frantsuzskoho V.V. Kuznetsova. – Sankt-Peterburh: Yzdatel'stvo “Vladymyr Dal'”, 2001. – 134 s.

7. Malakhov V.A. Etos tolerantnosti na zlami stolit' / Viktor Malakhov // Etos i moral' u suchasnomu sviti / T.H. Abolina, A.M. Yeromlenko; In-t filol. im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. – K.: PARAPAN, 2004. – 200 s.

8. Walzer M. Pro tolerantnist' / Michael Walzer; Per. z anhl. M.Lupishko. – Kharkiv: Vydavnycha hrupa “RA–Karavela”, 2003. – 148 s.

9. Habermas J. Kohda my dolzhny byt' tolerantnymy? O konkurentsyy vydenyy myra, tseinnostey y teoryy / Jurgen Habermas // Sotsyolohycheskye yssledovaniya. – 2006. – №1. – S.45–53.

10. Hoffe O. Spravedlyvost': Fylosofskoe vvvedeniye / Otfrid Hoffe; per. s nem. O.V. Kyl'dyushova pod red. T.A. Dmytryeva. – Moskva: Praksys, 2007. – 192 s.

Savranska N. O., *Philosophy Doctor, assistant professor of Ethics and Aesthetic Department, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), n.savranska@gmail.com*

Tolerance in the postmodern era

This article deals with the specifics of the functioning of tolerance in the postmodern era. Particular characteristics of postmodernity are pluralism, multiculturalism, individualization, personalization and aspiration to self-realization. The value of sustainability and locality is minimized. Personalization and individualization are achieved through the contrary process – integration to the interest, ethnic, political groups. Thus any set of identifications is not final. Tolerance becomes important to the individuals. People from various groups and with own personal identity become the members of our families. Such modern trends require increasing tolerance not only for individuals, but also for groups, for states and political nations. The article analyses limits of tolerance at the level of individuals, groups and the state.

Keywords: tolerance, postmodern society, identity, the postmodern era, individualization, personalization.

Савранська Н. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри етики і естетики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), n.savranska@gmail.com

Толерантність в епоху постмодерну

Рассматривается специфика функционирования толерантности в эпоху постмодерна, характерными особенностями которой являются плюрализм мнений, мультикультурализм, персонализация, индивидуализация и стремление к самореализации; теряется значение продолжительности и локальности. Персонализация и индивидуализация достигаются во многом через противоположный процесс – объединение в группы по интересам, этнической, политической принадлежности. При этом любой набор идентификаций не является окончательным. Толерантность приобретает личностное значение: близкими становятся люди из разных групп и со своими идентичностями. Такие современные тенденции требуют повышения уровня толерантности не только к каждой личности, но и к группам, к государствам и политическим нациям. Актуальными возникают вопросы относительно границ толерантности, которые рассматриваются на уровне индивидов, групп и государства.

Ключевые слова: толерантность, постмодерное общество, эпоха постмодерна, идентичность, индивидуализация, персонализация.

* * *

УДК 18.130.7.01.141

Стеценко Л. Л.
докторант кафедри етики, естетики та культурології, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), lesia.stetsenko@gmail.com

Від Відродження до Нового часу: СТАНОВЛЕННЯ ГЕДОНІСТИЧНИХ ІДЕЙ

Проаналізовано естетико-мистецтвознавчий аспект гедоністичних ідей, що сформувалися від другої половини XVI до кінця XVIII століття і засвідчили як актуальність проблеми гедонізму, так і її теоретичне збагачення порівняно з попередніми періодами осмислення. Відтворено специфіку гедонізму в контексті дотичних понять та реконструйовано логіку розвитку конкретних видів мистецтва означеного періоду, в сприйманні й переживанні яких виявлялася специфіка естетико-художньої сутності гедонізму.

Ключові слова: гедоністичні ідеї, естетика, мистецтво, чуттєвість, ілюзія, гра, цінність, оціночний критерій.

Спроби науково-теоретичного пояснення феномену гедонізму (від грецького *hedone* – задоволення) сягають, як відомо, часів Античності і закріплюються в добу Відродження. Наступний період в логіці становлення гедоністичних ідей пов'язаний із специфікою розвитку гуманістики в умовах Нового часу. Слід зазначити, що від Античності до Нового часу в позиціях філософів, які намагалися пояснити природу гедонізму, простежувався, з одного боку, принцип спадкоємності, а з другого, – поступове приручування нових ідей.

Однією з особливостей новоєвропейської теоретичної думки є присутність ідей гедонізму – в тому чи іншому об'ємі – у більшості філософсько-етичних та філософсько-естетичних вчень. Спираючись на напрацювання Сократа, Арістиппа, Платона, Епікура, Л.Бруні-Аретіно, Л.Валлі, К.Раймонді, філософи Нового часу визнають об'єктивність загальнотеоретичних підходів, що склалися в попередні історичні періоди, по-перше, щодо етимології поняття “гедонізм”, за яким закріплюються пояснювальні терміни – “насолода” та “задоволення”. Водночас, новоєвропейцями неоднозначно оцінюється аристотелівська ідея отождолення понять “гедонізм” і “благо”; по-друге, щодо необхідності розглядати “насолоду” й “задоволення” як антиподи “страждання” чи “аскетизму”. Принцип “розведення” означених понять цікавить не всіх представників європейської гуманістики Нового часу. Внаслідок цього, порівняльний аналіз протилежних морально-